

MANŽELSKÝ ŽIVOT PŘÍSLUŠNÍKŮ ČESKOSLOVENSKÉHO ČETNICTVA

Ivana Kolářová – Ondřej Kolář

Problematika meziválečného československého bezpečnostního aparátu se v posledních dvou dekadách těší značné badatelské pozornosti. Mimo případových, regionálně-historických a biografických studií dnes již existují též práce, nahlízející na téma z pohledu sociálních dějin a dějin mentalit.¹ Jednou z otázek, kterých si dosavadní bádání zatím všímalo jen okrajově, je manželský život příslušníků četnictva.

Téma přirozeně nelze uchopit statisticky. Osobní spisy příslušníků četnictva se dochovaly nekompletně a rozsah údajů o jednotlivcích se výrazně liší.² Nemůžeme tedy bezpečně říci, kolik četníků bylo ženatých či svobodných, případně v jakém věku uzavírali sňatek. I tam, kde osobní spisy dokládají uzavření sňatku, zpravidla chybějí bližší údaje o osobě manželky. Více detailů nám poskytuje agenda týkající se kázeňské problematiky a personálních záležitostí jako převelování, povyšování, superarbitrací atd. Situace četnickovy rodiny zde často figuruje jako argument pro podporu předmětné žádosti, resp. stížnosti.³ Jen vzácně se objevují rovněž egodokumenty,⁴ dílčí informace přinášejí také publikované biografie významných osobností četnického sboru.⁵ Jako doplňkový zdroj můžeme využít dobový tisk, který však zpravidla

¹ KOLÁŘOVÁ, Ivana – KOLÁŘ, Ondřej: *Sociální postavení příslušníků československého četnictva* (dále jen *Sociální postavení*). Český časopis historický, 113, 2015, č. 1, s. 76–96; KOLÁŘOVÁ, Ivana – KOLÁŘ, Ondřej – LOKAJ, Martin: *Důstojnický sbor československého četnictva – socio-historická sonda*. Moderní dějiny: časopis pro dějiny 19. a 20. století, 25, 2017, č. 2, s. 39–62; KONRÁD, Ota – KUČERA, Rudolf: *Cesty z apokalypsy: fyzické násilí v pádu a obnově střední Evropy 1914–1922*. Praha 2018.

² KOLÁŘOVÁ, I. – KOLÁŘ, O.: *Sociální postavení*, s. 76–78.

³ KOLÁŘ, Ondřej: *Problematika četnictva v interpelacích Národního shromáždění 1918–1925*. Historica Olomucensia, 42, 2012, s. 115–123.

⁴ Viz zejména FARA, František: *Četnické vzpomínky*. Praha 2002; ŠROL, Václav: *Četnické humoresky z Borovan*. České Budějovice 2002; VALOUŠEK, František: *Vzpomínky na Bosnu*. Brno 1999. Za svébytnou formu egodokumentů můžeme považovat také beletristické texty z pera bývalých četníků či zasvěcených znalců prostředí. Sem patří román Karla Picky *Vzpouza* z roku 1938, či humoristická, leč na reáliích postavená povídka Bohumila Mladého *Soumrak četnictva* z roku 1921. Srov. KOLÁŘ, Ondřej: „*Soumrak četnictva*“ – literární pramen k historii bezpečnostní služby v meziválečném Československu. Historica Olomucensia, 46, 2014, s. 169–178.

⁵ Viz zejména GALAŠ, Radek: *Generál Josef Ježek – Seznamte se, prosím...* In: GALAŠ, R. (ed.): *Almanach příspěvků III. konference policejních historiků*. Praha 2008, s. 297–320;

informoval – častosenzacektivě a nepřesně – pouze o sňatcích četnických důstojníků nebo o skutečných i domnělých excesech v manželském životě četníků.

Navzdory torzovitosti a omezené vypovídací hodnotě pramenné základny lze analýzou zdrojů přispět k zodpovězení několika opomíjených, leč poměrně podstatných otázek: Jak mohl výběr partnerky pozitivně či negativně ovlivnit četníkovu kariéru? Do jaké míry se realita manželského života četníků shodovala s ideálem, jaký stanovovaly předpisy a společenské normy? Jak vedení sboru a veřejnost reagovaly na případné odchylky od „normálu“?

Úvodem zdůrazněme, že možnost uzavření sňatku byla u četnictva značně omezena. Četník se směl oženit pouze se souhlasem nadřízené instance. V případě mužstva mělo rozhodující slovo zemské velitelství, obvykle vycházející z doporučení okresního velitele a velitele oddělení.⁶ U důstojníků rozhodoval generální velitel četnictva. Pokud o ženitbu usiloval sám generální velitel – což se v meziválečné éře stalo pouze jednou – musel mít souhlas ministerstva vnitra. Podmínkou bylo odsouzení nejméně čtyř let v řadách četnictva, stejně jako morální bezúhonnost nevěsty a její rodiny. Četnické stanice v místě bydliště nevěsty z popudu zemských velitelství prověřovaly pověst ženiny rodiny, majetkové poměry i politické smýšlení nejbližších příbuzných.⁷ Důraz byl kladen na to, aby se četník sňatkem s nemajetnou ženou nedostal do dluhů a nestal se tak potenciálně vydíratelným či korumpovatelným. V případě důstojníků se z tohoto důvodu skládala tzv. satební záloha.

Zemský nebo generální velitel měl pravomoc udělit výjimku ze stanovených pravidel. K tomu docházelo poměrně zřídka. Jedním z hlavních důvodů bývalo těhotenství četnickovy partnerky. Případné narození nemanželského dítěte by totiž ohrozilo reputaci sboru.

Kupříkladu v březnu 1932 se četnické správní orgány zabývaly žádostí strážmistra Emanuela Karla Fechtera z Plané u Mariánských Lázní o povolení k uzavření sňatku s Terezií Radovou z Týna nad Vltavou. Při posuzování žádosti byl vyhotoven podrobný rozbor rodinných i majetkových poměrů

KLEČÁČKÝ, Martin: *Generálmajor Václav Řezáč – četnickým důstojníkem z monarchie do republiky*. In: GALAŠ, R. (ed.): *Almanach příspěvků VII. konference policejních historiků*. Praha 2012, s. 255–308; KOLÁŘOVÁ, I. – KOLÁŘ, O.: *Generál četnictva Karel Vyčítal* (dále jen *Generál*). Praha 2018.

⁶ Četnické oddělení obvykle sestávalo ze 2–5 okresních velitelství, jejichž hranice odpovídaly politickým okresům.

⁷ ERHART, Josef – PINKAS, Oldřich: *Sbírka četnických předpisů*. Kroměříž 1923; srov. KLEČÁČKÝ, Martin: *Převzetí rakouského četnictva československým státem 1918–1919*. Praha 2011 (nepublikovaná rigorózní práce).

Radové. Velitel Četnického oddělení Cheb, major Karel Borský,⁸ ve svém hlášení vyslovil obavu, že „přihlížeje k skrovnému majetku a čtené rodině snoubenčiny rodičů (Radová pocházela ze sedmi sourozenců, pozn. aut.) – usuzuje, že nevěsta ani teď ani později valného věna neobdrží a žadatel by mohl snadno zabřednouti do dluhů“. Fechter navíc dosud nesplnil podmínku odsloužení čtyř let.

Situaci ovšem zkomplikovalo otěhotnění Radové. Okresní velitel v Plané u Mariánských Lázní se vyjádřil, že „narozením očekávaného dítěte v nemanželském stavu, byla by nevěsta strážm. Fechterova vystavena pomluvě, což by bylo dobré pověsti četnictva na úkor“. Borský oponoval: „Případné narození nemanželského dítěte, nemůže u rozumných občanů poškodit dobré jméno četnictva“. Fechteru podpořil nejen okresní velitel, ale také velitel jeho stanice vrchní strážmistr Vít, jenž poukázal na vcelku uspokojivé majetkové poměry žadatele, který disponoval určitou našetřenou hotovostí, a na bezúhonnost nevěstiny rodiny. Těmito argumenty Vít pomohl rozptýlit obavy z hrozícího Fechterova zadlužení a patrně tím přispěl k tomu, že Zemské četnické velitelství v Praze nakonec žádosti vyhovělo.⁹

Za extrémní lze označit případ strážmistra Františka Murcka z četnické stanice v Bernarticích, který v roce 1924 žádal o povolení vzít si Františku Malošíkovou. Ta byla sama trestně bezúhonná, složitější to však bylo s její rodinou. Zatímco bratr Eduard byl ruským legionářem a policejním detektivem, tedy státně spolehlivou osobou,¹⁰ matka a dva bratři byli opakovaně trestáni, jeden z bratrů dokonce pro loupežnou vraždu. Matka absolvovala 32 soudních stíhání. Kauzu projednávala až prezidentská kancelář, verdikt bohužel neznáme.¹¹ Nezvykle vyrocený byl také případ strážmistra Emanuela Matýska, jehož původní žádost v roce 1919 zemské velitelství v Opavě zamítlo s tím, že nevěsta Helena Kupková měla v minulosti poměr a nemanželské dítě (jež v útlém věku zemřelo) s německým státním příslušníkem. Žadatel však prosbu opakoval a pohrozil odchodem do civilu, nebude-li se

⁸ Karel František Borský (původním jménem Kobr) se narodil 12. ledna 1893 v Příbrami. Ruský legionář, účastník protinacistického odboje, po druhé světové válce sloužil v hodnosti podplukovníka v Karlových Varech. KOLÁŘ, Ondřej: *Státní pořádkové služby na Chebsku v době první Československé republiky*. Praha 2016; MACKE, Josef: *Očistná akce v SNB v obvodu Oblastního velitelství SNB Karlovy Vary*. In: GALAŠ, R. (ed.): *Almanach příspěvků VIII. konference policejních historiků*. Praha 2013. (vydáno pouze elektronicky).

⁹ Národní archiv Praha (dále NA Praha), fond Zemské četnické velitelství Praha (dále ZČV), kart. 123, sign. 1412 dův./32.

¹⁰ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv, Eduard Malošík – osobní karta legionáře; KOLÁŘOVÁ, Ivana: *Bezpečnostně-politické poměry a působení pořádkových složek na Hlučínsku ve 20. letech 20. století*. Slezský sborník, 113, 2015, č. 1, s. 89–103.

¹¹ NA Praha, fond Generální velitel četnictva (dále GVČ), kart. 13, sign. 61 dův./1924.

moci s Kupkovou oženit. Po projednání s ministerstvem vnitra zemský velitel v Opavě nakonec se sňatkem souhlasil, ovšem s tím, že Matýsek bude přeložen na Moravu, kde „nemravná“ minulost Kupkové nebude známa. K přeložení po svatbě skutečně došlo, ale nakonec jen v rámci slezského zemského velitelství, konkrétně do Mikulovic na Jesenicku.¹² Benevolentní rozhodnutí si lze vysvětlit poválečným nedostatkem kvalifikovaného česky hovořícího mužstva a snahou udržet Matýska ve službě.¹³

Obecně ovšem můžeme říci, že navzdory řadě administrativních překážek četnická správa v zásadě vítala a podporovala uzavírání sňatků. Staromládenecký život byl sám o sobě dobovými konvencemi vnímán jako cosi nepřirozeného a podezřelého. Ačkoliv volnočasové aktivity svobodných četníků reguloval kasárenský předpis a řada dalších omezení, v reálu zejména na menších a odlehlejších stanicích mezi svobodným mužstvem nezřídká docházelo k uvolnění morálky. Laxní či benevolentní přístup velitele stanice a absence přímé kontroly ze strany vyšších instancí nezřídká vedly k celé řadě poklesků od ústrojové nekázně po alkoholismus.¹⁴ Na uvedené poklesky upozorňovaly jak zprávy z inspekčních cest důstojníků, tak příležitostně také udání ze strany civilních obyvatel.

Často se vyskytovalo obvinění z nadměrných návštěv hostinců. Byť ne vždy se dotčeným četníkům podařilo dokázat, že by se zde věnovali konzumaci alkoholu, hazardním hrám či jiným nepřístojnostem, již pouhé podezření mohlo na veřejnost negativně působit. Nařčení se nezřídká hájili tím, že v odlehlých lokalitách hostince představovaly jedinou možnost stravování.¹⁵ Jeden z četníků v západních Čechách roku 1919 argumentoval, že musí navštěvovat výčepy, „aby poznal zvyky a mravy zdejšího lidu“.¹⁶ Nadřízení přirozeně vítali, pokud se četník stravoval buďto v kasárnách (tam, kde to okolnosti umožňovaly), nebo v případě ženatých mužů v domácnosti. Manželství a péče o rodinu celkově platily jednak jako záruka spořádaného života, jednak jako pomyslný regulátor četnickova života mimo službu. Zároveň se očekávalo, že žena četníkovi poskytne potřebné zázemí.

Aby se předešlo možným střetům zájmů, nebylo vhodné, aby četník sloužil v místě původu manželky. V době krátce po státním převratu roku 1918

¹² NA Praha, fond Ministerstvo vnitra – stará registratura (dále MV), kart. 479, sign. 18/94/2.

¹³ K praxi vůči německým četníkům srov. KLEČÁČKÝ, M.: *Převzetí*; Galaš, Radek: *Československé četnictvo (1918–1929)*. Praha 2019, s. 44–47, 55–56.

¹⁴ NA Praha, fond ZČV, kart. 382, sign. 6053/29.

¹⁵ PLOSOVÁ, Jaroslava: *Četník*. In: *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*. Brno 2006, s. 299–318.

¹⁶ NA Praha, fond GVČ, kart. 49, sign. 3664/19.

však nastalo jisté uvolnění morálky a někteří četníci se po návratu z front Velké války samovolně vydali do míst, odkud pocházeli oni nebo jejich ženy. Zmiňovaným nesystematickým přesunům nahrávaly také nepokoje v pohraničí, odkud byli vypovídaní četníci české národnosti. Naopak četníky německého původu, kteří vstoupili do služeb provincií Deutschböhmen a Sudetenland,¹⁷ pak tamní německá velitelství převelovala dle potřeby, tedy často v rozporu s dosavadní praxí. Specifická situace panovala na Těšínsku, kam od podzimu 1919 československá správa zařazovala četníky domovsky příslušné do uvedeného regionu, aby se zúčastnili zamýšleného plebiscitního hlasování o budoucí státní příslušnosti Těšínska k ČSR či Polsku.¹⁸

Vlivem uvedených okolností se v prvních meziválečných letech množství četníků ocitlo na místech, kde měli rodinné vazby. Když se administrativa sboru po stabilizaci poměrů od konce roku 1920 snažila věc napravit, narazilo to na určité protesty. V listopadu 1921 poslanci německé křesťansko-sociální strany interpelovali ministra vnitra kvůli nápadně častému služebnímu překládání četníků ve Slezsku, které dotčeným gážistům znemožňovalo vytvořit si v místě zařazení trvalejší zázemí.¹⁹ Četnická správa reagovala prohlášením, že nadále nelze akceptovat, „aby v pohraničí byli zařazeni četníci gážisté příslušící tam domovem nebo rozvětveným příbuzenstvem, kde jejich manželky provozují obchod“.²⁰ Uplatňování této zásady pokračovalo po zbytek sledovaného období.

Sociální a profesní prostředí, z něhož pocházely ženy četníků, můžeme z pramenů rekonstruovat jen částečně. Především mezi reprezentanty vyšších stupňů četnické hierarchie nacházíme příklady sňatků napříč „četnickými“ či „vojenskými“ rodinami. Rakousko-uherský zemský četnický velitel v Praze a později první generální velitel československého četnictva Václav Řezáč provdal jednu z dcer za svého podřízeného Bedřicha Löwa.²¹ Další z generálových dcer si údajně měla brát Josefa Šustra, v té době velitele četnictva na Benešovsku.²² (Jednalo se o exponovanou funkci, jelikož do Šustrova ob-

¹⁷ Tyto územní útvary vytvořily vlastní četnická velitelství. Srov. HARNA, Josef – ŠEBEK, Jaroslav (eds.): *Státní politika vůči německé menšině v období konsolidace politické moci v Československu v letech 1918–1920*. Praha 2002; KOLÁŘOVÁ, I. – KOLÁŘ, O.: *Generál*, s. 18–22.

¹⁸ Srov. SZEŁONG, Krzysztof: *Plebiscit a otázka sebeurčení těšínského obyvatelstva 1918–1920*. In: *Těšínsko: vlastivědný časopis okresů Frýdek-Místek a Karviná*, 44, 2001, č. 1, s. 6–17; VALENTA, Jaroslav: *Česko-polské vztahy v letech 1918–1920 a Těšínské Slezsko*. Ostrava 1961.

¹⁹ Srov. KOLÁŘ, O.: *Problematika interpelací*.

²⁰ NA Praha, fond Presidium ministerstva vnitra (dále PMV), sign. 18/2/93.

²¹ NA Praha, fond GVČ, kart. 29, sign. 509 dův./29; kart. 30, sign. 628 dův./1930.

²² Archiv Kanceláře prezidenta republiky (dále AKPR), protokol R, inv. č. 2798.

vodu spadal zámek Konopiště coby sídlo následníka trůnu).²³ Taktéž pozdější podplukovník Adolf Bauer, jenž sehrál důležitou roli v česko-polském sporu o Těšínsko po první světové válce, se přiženil do rodiny maršála Stephana Mayerhoffera von Vedropolje. Konexe manželčiny rodiny pak Bauer mohl zúročit coby velitel oddělení v Moravské Ostravě, jelikož Mayerhofferové byli spřízněni s několika šlechtickými a podnikatelskými rody v okolí Bauerova působiště.²⁴

Jiný příklad spřízněnosti mezi rodinami vyšších důstojníků představuje případ Čenka Skrbka. Ten před pádem monarchie sloužil na území dnešního Chorvatska, stejně jako Fridolín Stuchlík, jenž se stal Skrbkovým švagrem.²⁵ Když se Stuchlík po vzniku republiky stal jedním z vrcholných představitelů četnictva ve Slezsku a na severní Moravě, Srbek – snad pod patronátem vlivného švagra – nastoupil na exponovanou pozici okresního velitele v Hlučíně, tedy na nově připojeném pohraničním území.²⁶ Existenci obdobných vazeb lze předpokládat i na nižších stupních služební hierarchie, kde ji však prameny obvykle neumožňují prokázat. S ohledem na relativně časté změny služebního zařazení četnického mužstva navíc sňatek s příbuznou velitele stanice či okresního velitele obvykle neznamenal dlouhodobou výhodu.

Rodinné konexe, jež mohly před rokem 1918 představovat benefit, po vzniku republiky nezdídky vyvolávaly kontroverzi. Spřízněnost s představiteli šlechty či s exponenty rakousko-uherského režimu v nových podmínkách nebyla žádoucí. Relativně silná personální a organizační kontinuita v řadách četnictva (v porovnání např. s armádou, kde vedoucí pozice nově obsadili legionáři)²⁷ však stále ponechávala prostor pro využití existujících vazeb. Dokladem budiž intervence již penzionovaného generála Řezáče ve prospěch zetě podplukovníka Bedřicha Löwa. Ten měl být koncem 20. let v důsledku zdravotních problémů poslán do výslužby, Řezáč však žádal o Löwovo ponechání ve službě alespoň do dubna následujícího roku, čímž by dotyčnému vznikl nárok na vyšší penzi.

Žadatel „poukazoval na velmi dobrou kvalifikaci svého zetě, dále na tu okolnost, že týž ztratil své zdraví v činné službě u četnictva“. Řezáč projevil

²³ Rozhovor autorů s panem Josefem Šustrem mladším, 9. 3. 2013.

²⁴ KOLÁŘ, Ondřej a kol.: *Litultovice 1317–2017*. Litultovice 2017.

²⁵ BARTEČKOVÁ, Ivana – KOLÁŘ, Ondřej: *Fridolín Stuchlík – hrabýřský rodák a podplukovník četnictva*. Vlastivědné listy Slezska a Severní Moravy, 39, 2013, č. 1, s. 21–23.

²⁶ PLAČEK, Vilém: *Prajáci 2, aneb, Hlučínsko ve staronové vlasti 1920–1938*. Háj ve Slezsku 2007.

²⁷ Srov. KOLDINSKÁ, Marie – ŠEDIVÝ Ivan: *Válka a armáda v českých dějinách. Sociohistorické črty*. Praha 2008; ZÜCKERT, Martin: *Zwischen Nationsidee und staatlicher Realität: die tschechoslowakische Armee und ihre Nationalitätenpolitik 1918–1938*. München 2006.

přání sejít se v uvedené záležitosti s ministrem vnitra, oproti tomu generální velitel sboru Karel Vyčítal doporučil věc řešit s ministerským radou dr. Sobotkou. Po konzultaci s účetním důstojníkem vyšlo najevo, že k postupu do vyšší platové třídy Löwovi postačí setrvat ve službě do února 1930. S uvedeným řešením nakonec souhlasilo i ministerstvo vnitra.²⁸ Löwovy zdravotní komplikace patrně nebyly nikterak zanedbatelné, jelikož jmenovaný již 30. srpna 1930, krátce po svém penzionování, zemřel.²⁹

Ačkoliv postrádáme statistické údaje, lze předpokládat, že počet sňatků mezi „četnickými“ rodinami v meziválečném období poklesl. Příčinu lze hledat v jisté řevnivosti mezi starší generací vyšších důstojníků a velitelů stanic, převzatých z monarchie, a mladší generací nižších důstojníků a nového mužstva, mezi nimiž přibývalo legionářů a mladých mužů vychovaných již v tradicích republiky.³⁰ Pro tyto „republikány“ sňatek s dcerami či sestrami jejich nadřízených „rakušáků“ nebyl atraktivní. Nacházíme však výjimky, například dcera generála Josefa Ježka si vzala četnického důstojníka Roberta Váňu-Semaku.³¹

Podobně jako spříznění „četnických“ rodin skrze sňatek skýtalo šanci získat protekci, doloženy jsou i případy opačné. Již zmíněný Josef Šustr si dle pozdějšího tvrzení jeho bratrance, ředitele rybářské školy ve Vodňanech Václava Štěpána, před první světovou válkou odmítl vzít dceru nadřízeného Václava Řezáče a upřednostnil sňatek s dívkou z vlastenecké sokolské rodiny. Za to se mu měl Řezáč v roce 1914 údajně pomstít přeložením na srbskou frontu.³²

Zatímco u důstojníků je doloženo častější zakládání rodin v pozdějším věku,³³ u mužstva lze z útržkovitých pramenů usuzovat na větší variabilitu. Možnosti uzavření sňatku samozřejmě do značné míry determinovalo služební zařazení. V pohraničí, na Slovensku či na Podkarpatské Rusi četník přirozeně narážel na jazykovou a kulturní bariéru. Na druhou stranu v prostředí jak průmyslového dělnictva, tak drobného rolnictva představoval sňatek se státním zaměstnancem společensky, stejně jako ekonomicky atraktivní příležitost. Z podobné sociální skupiny vycházela též většina četnického mužstva, takže obousměrná interakce byla přirozená.

²⁸ NA Praha, fond GVČ, kart. 29, sign. 509 dův./29.

²⁹ NA Praha, fond GVČ, kart. 30, sign. 628 dův./1930.

³⁰ KOLÁŘOVÁ, I. – KOLÁŘ, O. – LOKAJ, M.: *c. d.*

³¹ GALAŠ, R.: *Generál*.

³² AKPR, protokol R, inv. č. 2798.

³³ KOLÁŘOVÁ, I. – KOLÁŘ, O. – LOKAJ, M.: *c. d.*

Mezi manželkami četníků tak nacházíme představitelky rozličných profesí, ať již manuálních, úřednických či ze sféry pracující inteligence. Například žena vrchního strážmistra Rudolfa Mokrého, zavražděného roku 1938 henleinovskými povstalci v Liptani, byla učitelkou.³⁴ Obecně v regionech s převahou menšinového osídlení představovaly běžný jev sňatky četníků českého původu s představitelkami tamních českých komunit, např. poštovními zřízenkyněmi či učitelkami.³⁵ Výjimkou však nebyla ani etnicky smíšená manželství, jak kromě řady jiných případů dokládá příběh Karla Kněze, pozdější tragické oběti heydrichiády.³⁶

Některé známosti byly – nepříliš překvapivě – navázány v hostincích. Bývalý četník, žurnalista a satirik Bohumil Mladý ve své povídce vylíčil náklonnost mladého četníka k dívce pracující ve výčepu.³⁷ Podobný román by samozřejmě v realu příliš nekonvenoval představám velitelského sboru o „počestném“ povolání nevěsty, nicméně nelze si dělat iluze, že by k podobným případům nedocházelo.³⁸ Ostatně svobodný četník, neměl-li na stanici zajištěno stravování, trávil v hostincích nemálo času a nezdá se, že by tam docházel také služebně. Časté pobyty mužstva v hostincích nadřízení neviděli rádi – kromě možného opilství a milostných pletek v uvedeném prostředí hrozila vyšší pravděpodobnost, že četník v uvolněné atmosféře v rozhovoru nevědomky vyrazí důvěrné služební informace.³⁹

Řada drobných hospodských „poklesků“ jistě zůstala nadřízeným utajena. Výjimečně se ale naopak stávalo, že se návštěva hostince stala osudnou rovněž důstojníkovi. Nadporučík Karel Tocauer z Třeboně při inspekční cestě v Českých Velenicích v září 1922 v podroušeném stavu začal činit návrhy vdané hostinské, kterou před svědky žádal „aby mu na úd alespoň sáhla“. Následné disciplinární řízení odhalilo další Tocauerovy prohřešky, včetně hanlivých výroků o politických činitelích, jež opakovaně pronášel v treboňských výčpech.⁴⁰

³⁴ Zemský archiv Opava, fond Mimořádný lidový soud Opava, kart. 95, sign. Ls1560/46.

³⁵ Rozhovor autorů s panem Jiřím Mentlíkem, 27. 4. 2017; BRUŽEŇÁK, Vladimír – MACEK, Josef: *Morový rok kronika tragického roku 1938 na Sokolovsku a Karlovarsku 1. díl Sokolovsko*. Cheb 2017, s. 69–88.

³⁶ KYNCL, Vojtěch: *Ležáky: obyčejná vesnice, Silver A a pardubické gestapo v zrcadle heydrichiády*. Pelhřimov 2009.

³⁷ KOLÁŘ, O.: *Soumrak*.

³⁸ Je znám např. případ četníka ze slezské Štítiny, jehož bratr v obci provozoval pohostinství.

³⁹ KOLÁŘ, Ondřej: *Státní pořádkové složky na Chebsku v době první Československé republiky*. Praha 2016, s. 81.

⁴⁰ NA Praha, fond GVC, kart. 11.

Problém mohl nastat také tehdy, pokud byl četník ženatý s příslušnicí národnostní menšiny. Lidem, kteří se s takovým četníkem dostali do osobního nebo profesního sporu, to dávalo příležitost zpochybnit četníkovu loajalitu k republice. V době sporu o Těšínsko v letech 1918–1920 si představitelé českých spolků opakovaně stěžovali na četníky ženaté s místními Polkami, kteří údajně participovali na agitaci proti republice. Situaci ve zmíněném případě komplikoval rovněž fakt, že mnozí z četníků v regionu byli etničti Němci. Ve většině případů však obvinění nebyla prokázána.⁴¹ Podobně v březnu 1921 si zastupitelé z Košic stěžovali na tamního četnického velitele Rudolfa Friedla pro „německé“ smýšlení. Vyšetřováním vyšlo najevo, že Friedl je rodilý Čech odebírající český tisk, jeho žena však byla německé národnosti, což stačilo k vyvolání podezření.⁴² Sňatek s Němkou z prominentní krnovské rodiny přinesl potíže také bývalému legionáři Eduardu Šubčíkovi, ve 20. letech opakovaně převelovanému z obav, aby kontakty a zájmy manželčiny rodiny neovlivňovaly jeho rozhodování ve službě.⁴³

Rovněž ve 30. letech se příležitostně stávalo, že příslušníci bezpečnostních složek, kteří byli německého původu nebo měli německé manželky, bývali bez jakýchkoliv důkazů obviňováni ze sympatií k nacismu. Přístup četnické správy k podobným případům podrobně ilustruje kauza z května 1938, kdy se manželka velitele četnické stanice v Dolním Žandově v západních Čechách, vrchního strážmistra Františka Smetany, náhodně setkala s manželkou vrchního strážmistra Traxlera.

Jak bylo zjištěno v průběhu pozdějšího vyšetřování, Traxlerová pocházela z německé rodiny z Hrdlovky v okrese Duchcov a neovládala český jazyk. Přestože nebyla členkou SdP, příležitostně docházela na schůze uvedené strany a občas na její fungování finančně přispívala, „ale jen při sbírkách, kteréžto sbírky v německé oblasti jsou skoro každou neděli pořádané“. Jinak ovšem bylo konstatováno, že „stranu tuto zjevně nepodporuje“.

Při setkání na hřbitově prý Traxlerová prohlásila, „že vláda nutí své zaměstnance v německé oblasti, aby své děti posílaly (sic!) jen do českých škol“. Ve skutečnosti ovšem obě děti Traxlerových navštěvovaly německé školy. Smetanová si zmíněnou informaci zřejmě nenechala pro sebe, jelikož zakrátko byla četnictvu zaslána stížnost, jejíž neznámý pisatel poukázal na uvedený výrok Traxlerové a přidal několik dalších obvinění proti jak vrchnímu strážmistru Traxlerovi, tak jeho ženě, která se však nepodařilo prokázat.

⁴¹ NA Praha, fond MV – SR, kart. 477, sign. 18/11/3.

⁴² NA Praha, fond GVČ, kart. 5.

⁴³ NA Praha, fond GVČ, kart. 171. Kvalifikační listina Eduarda Šubčíka; NA Praha, fond GVČ, kart. 13.

Mariánskolázeňský okresní velitel se vyjádřil, že „Traxlerovi nedá se služebně ničeho vytknouti, neb ač je národnosti německé, koná svojí službu podle předpisu“. S daným stanoviskem se ztotožnil také bývalý okresní velitel, štábní kapitán Antonín Outrata. Během vyšetřování ovšem vyšly najevo znepokojivé informace o Traxlerových rodinných poměrech. Navíc se daly očekávat problémy ze strany místních komunistů, kteří Traxlera obviňovali z pronacistických sympatií a kteří podle názoru okresního velitele pravděpodobně stáli v pozadí výše zmíněné stížnosti.

Jelikož existovalo nebezpečí, že by v důsledku uvedených skutečností mohlo dojít k ohrožení cti četnictva, bylo doporučeno Traxlerovo přemístění, nejlépe do Mariánských Lázní. Návrh na přeložení se oddůvodnil tím, že se v Mariánských Lázních nachází česká škola, kam by mohl vrchní strážmistr posílat své děti. Vzhledem k výše citovanému výroku Traxlerovy manželky vyznívá tento argument poněkud paradoxně. Další vývoj kauzy není bohužel znám.⁴⁴

Rodinné vazby četníků mezi vlivnými představiteli národnostních minorit ovšem představovaly za určitých okolností také výhodu, pokud je četník dokázal zužitkovat ve prospěch služby. Svěbytný příklad nacházíme v případě Josefa Woitsche, dlouholetého velitele oddělení ve Slezské Ostravě. Ten byl po vzniku republiky postaven mimo službu a čelil disciplinárnímu stíhání pro podíl na perzekuci Čechů v letech první světové války. Nicméně s vědomím ministerstva národní obrany zároveň plnil výzvědné a agitační úkoly v neklidné oblasti česko-německo-polského trojmezí, k čemuž využíval styky své manželky, pocházející z místní honorace.⁴⁵

Nepříliš častý jev představovaly sňatky s cizími státními příslušnicemi. Řada četníků se jistě před rokem 1918 oženila v jiných částech monarchie, jejich manželky však po vzniku ČSR patrně ve valné většině získaly československé občanství.⁴⁶ Unikátní případ tvořila druhá svatba ovdovělého generála Josefa Šustra roku 1936. Jeho vyvolenou se stala rodačka ze severních Čech, která ovšem léta pobývala ve Švýcarsku a získala tamní občanství. Jelikož Šustr v dané době stál v čele celého četnického sboru, ministerstvo vnitra přistoupilo k prověřování „státní spolehlivosti“ nevěsty dosti důkladně a po-

⁴⁴ NA Praha, fond ZČV, kart. 675.

⁴⁵ KOLÁŘOVÁ, Ivana: *Četnický důstojník mezi monarchií a republikou – kauza Josefa Woitsche*. In: *Studia iuvenilia: studentské historické sešity*. Ostrava 2016, s. 165–182.

⁴⁶ Viz Ústavní zákon, kterým se doplňují a mění dosavadní ustanovení o nabytí a pozbytí státního občanství a práva domovského v republice Československé č. 236/1920 Sb. z 9. dubna 2020.

někud zdlouhavě. Za kladný výsledek vleklého šetření intervenoval sám Šustr včetně jeho příbuzných dokonce u prezidentské kanceláře.⁴⁷

Za ojedinělou lze označit kauzu strážmistra Josefa Kühnla z Vidnavy, který v dubnu 1931 dezertoval do Německa spolu s mobilizačními spisy, jež odcizil ze stanice a následně odprodal německé rozvědce. Jeho motivaci představovaly nikoliv ideové, ale milostné důvody. Mladý četník čelil disciplinárnímu řízení, jelikož přivedl do jiného stavu číšníci místního hostince, kterou přesvědčil k ilegálnímu potratu. Mimo to však Kühnl již delší dobu udržoval poměr s německou občankou z nedaleké Šubrtovy Kraše (Schubertskrosse, roku 1959 připojena k Československu jako místní část Vidnavy-Krasov), s níž se po dezerci hodlal oženit.⁴⁸

Překážkou v bezproblémové kariéře četníků se mohly stát podnikatelské či spolkové aktivity manželek. Ačkoliv uvedené činnosti byly samy o sobě zcela legální, měly potenciál vyvolat značné kontroverze. Zvláště, pokud se objevilo podezření, že četník ženu používá jako zástěrku pro své vlastní obchodní nebo politické ambice, jež nedokázal realizovat osobně. Četník totiž přirozeně nesměl podnikat a jeho možnost účastnit se veřejného života byla výrazně omezena předpisy,⁴⁹ logicky se nabízela možnost kompenzovat zmíněný deficit skrze aktivity rodinných příslušníků. Četník coby veřejný činitel, disponující pravomocemi a autoritou, měl ostatně řadu příležitostí intervenovat ve prospěch příbuzných, kteří provozovali živnosti nebo se ucházeli o veřejné funkce.

Za charakteristickou v uvedeném směru lze označit kauzu nadporučíka Augustina Zháněla, jehož manželka provozovala prodejnu mazadel na koženou obuv a dodávala své zboží také četnickým stanicím, jež spadaly pod velení jejího muže. Vyskytly se tudíž spekulace, zda Zháněl nevyvíjí určitý, byť třeba nepřímý, tlak na podřízené, aby nakupovali právě u jeho manželky. Poté, co v říjnu 1924 na případ upozornil Zhánělov kolega, generální velitel sboru konstatoval, že žádný předpis sice nezakazuje ženám četníků podnikat, přesto však bude vhodné dotyčného důstojníka preventivně přeložit na nové působiště.⁵⁰

Manželka (či jiný příbuzný) příležitostně reprezentovala a pomyslně „zastupovala“ četníka nejen v jeho interakci s okolím či podřízenými, ale také v komunikaci s nadřízenými. Ženy četníků příležitostně psaly žádosti či stíž-

⁴⁷ AKPR, protokol R, inv. č. 2798.

⁴⁸ Moravský zemský archiv (dále jen MZA), fond Zemské četnické velitelství Brno, kart. 439, sign. dův 260/31, f. 1–5.

⁴⁹ Srov. PLOSOVÁ, J.: c. d.

⁵⁰ NA Praha, fond GVČ, kart. 15, sign. 565 dův./1924.

nosti v záležitostech povýšení, přeložení apod. Dá se předpokládat, a v řadě případů to interní vyšetřování i potvrdilo, že mnohé z těchto intervencí proběhly s vědomím – či přímo z iniciativy – manželů. Pokud dopis psala četnickova choť, mohla na rozdíl od svého manžela porušovat princip subordinace a obracet se přímo na vyšší činitele. Podobná žádost navíc nezřídka obsahovala detaily, jež se neslušelo uvádět v oficiálních dokumentech. Manžel autorky zároveň zpravidla využil možnost se od její iniciativy formálně distancovat a popřít, že o ní věděl. Tento neoficiální komunikační kanál tak četníkovi dával příležitost předat kýženou informaci, aniž by se kompromitoval; stačilo věc svést na „nerozvážnost“ manželky.

Obdobným stylem se užívala tvrzení o „nehospodárnosti manželek“ v případech, kdy se četník zadlužil. Posoudit, do jaké míry šlo v podobných kauzách skutečně o chybu manželky, případně zda na neutěšené finanční situaci nesl vinu sám četník, prameny obvykle neumožňují. „Nehospodárnost manželky“ mohla přirozeně plnit funkci zástěrky pro zakrytí vlastních poklesků. V případě velitele opavské pátrací stanice Ferdinanda Davida dlouhy pravděpodobně vedly až k pokusu obohatit se na úkor četnického eráru a k následnému fingovanému vyloupení staniční pokladny s cílem zakrýt zpronevěru. Jelikož chyběly přímé důkazy, četnická správa Davida nejprve přeložila a záhy superarbitrovala ze zdravotních důvodů.

Situace manželky a její rodiny také četníkovi příležitostně sloužila jako argument pro prosazení služební žádosti. Např. nadporučík František Herfort, sloužící v roce 1921 ve Frýdku, žádal o přeložení nejlépe do Krnova, kde bydlela jeho nemocná manželka. Nadřízení jej ovšem podezírali, že se chce převelením do většinově německého území vyhnout povinné zkoušce z českého jazyka.⁵¹ Za pozornost stojí ještě skutečnost, že jmenovaný byl v prosinci roku 1918 obviněn z pobuřování vůči státu. K trestnímu stíhání ale nedošlo a Herfort byl propuštěn z vyšetřovací vazby na počátku ledna 1919. Panovala tudíž nedůvěra ohledně jeho loajality. Generální velitel nakonec přeložení umožnil, avšak s tím, že okresní velitel bude bedlivě sledovat Herfortovo chování.⁵²

Značný potenciální problém s ohledem na hodnoty a konvence tehdejší společnosti způsoboval četníkovi mimomanželský vztah, ať už jeho samotného, nebo jeho ženy. Totéž platilo o narození nemanželského potomka. Zatímco v civilní sféře v meziválečném období rostla míra tolerance k uve-

⁵¹ NA Praha, fond GVC, kart. 46, sign. 541/18.

⁵² NA Praha, fond GVC, kart. 6, sign. 213 dův./1921. Srov. KOLÁŘOVÁ, Ivana: *Převzetí důstojníků německé národnosti československým četnictvem na příkladu Zemského četnického velitelství pro Slezsko*. Slezský sborník, 114, 2016, č. 2, s. 47–56.

deným jevům (na venkově se muži často ženili až po vojenské službě, kdy již se svými partnerkami měli dítě), v řadách bezpečnostního sboru byly podobné události vnímány jako ohrožení dobré pověsti četnictva. Pokud si aktéři milostných afér nepočínali dostatečně diskrétně, četniční velitelé nekompromisně zasahovali. Snažili se tak ovšem činit v tichosti bez zbytečné pozornosti veřejnosti.

Například na podzim 1928 se v časopise Ruch objevila zmínka o údajné milostné aféře okresního četnického velitele ve Fryštátě nadporučíka Oty Demela, který se údajně scházel s manželkou horníka. Jmenovaný však při vyšetřování uvedl, že žena, s níž se schází, není jeho milenkou, nýbrž informátorkou. Ačkoliv uvedený údaj byl těžko ověřitelný, generální velitel přihlédl k dobrým Demelovým služebním výsledkům. Zároveň vzal v potaz zjištění vyšetřujícího důstojníka, že článek vycházel pouze z neprůkazných anonymních dopisů. Proto pouze Demelovi doporučil počínat si diskrétně a snažit se nezavdat příčinu ke kritice.⁵³

Kritice kvůli mimomaželským vztahům se nevyhnuli ani mnozí Demelovi kolegové. V roce 1926 byl štábní kapitán Jan Bělina převelen z Ostravska, aby se zamezilo jeho stykům s vdanou ženou.⁵⁴ Četnický důstojník František Baťka, který byl nadřízenými vnímán jako člověk poněkud dobrodružné povahy, občas nedůsledný, ve 30. letech během služby na Podkarpatské Rusi čelil kritice kvůli vztahu s jistou svobodnou matkou, který na nátlak nadřízených nakonec legitimizoval sňatkem.⁵⁵ Až před soudem kvůli milostné aféře paradoxně skončil generál četnické justiční služby Hafner, jenž údajně jistou dámou nakazil pohlavní chorobou.⁵⁶ O venerických nemocích se v interních četnických spisech hovořilo také v souvislosti s bývalým příslušníkem sboru a žurnalistou kritizujícím četnickou správu Bohumilem Mladým, stejně jako penzionovaným generálem Aloisem Jirkou, známým svými sklony k poněkud hrubému jednání.⁵⁷ V uvedených případech však zůstává otázkou, zda se nejednalo o účelový pokus dotyčné osoby diskreditovat, případně vysvětlit jejich „nevyhovující“ chování zdravotní indispozicí. Ostatně v meziválečné politické praxi by nešlo o ojedinělý jev.⁵⁸

⁵³ NA Praha, fond GVČ, kart. 28, sign. 1071/28.

⁵⁴ NA Praha, fond PMV, kart. 1336, sign. VIII/Č/5.

⁵⁵ NA Praha, fond GVČ, kart. 124.

⁵⁶ KŘÍŽEK, Filip: *Kriminalita československého četnictva v Praze a okolí 1918–1921*. Praha 2016 (nepublikovaná bakalářská práce).

⁵⁷ Srov. KOLÁŘ, O.: *Soumrak*; NA Praha, fond GVČ, kart. 6.

⁵⁸ Srov. KLIMEK, Antonín: *Boj o Hrad: vnitropolitický vývoj Československa 1918–1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. 1. Hrad a Pětka*. Praha 1996.

Praxe četnické služby přinášela mnohá úskalí také těm rodinám, které žily spořádaně. Manželka mnohdy kvůli pracovním povinnostem nenásledovala přeloženého četníka do nového působiště, četné rodiny dlouhodobě žily odděleně. To s sebou samozřejmě neslo zvýšené výdaje. Pokud se naopak manželka s dětmi chtěla přestěhovat za četníkem, často narazila na nedostupnost vhodného bydlení. Neutěšená situace ženatých četníků se stávala předmětem satiry. V ironickém občasníku *Četnické humoresky*, který vycházel z převážně anonymních svědectví četníků, je vyličen příběh mladého četníka, který s těhotnou manželkou složitě shání byt v odlehle vsi na východě republiky. Když se páru nakonec podaří zajistit si prosté bydlení v adaptované bývalé stáji, je hlavní hrdina opět služebně přeložen. Navzdory jistě míře nadsázky lze historiku vnímat jako ilustraci charakteristického problému.⁵⁹

Problém se týkal rovněž důstojníků. V roce 1921 kapitán Miroslav Ostal strávil 11 měsíců v novém působišti, než sehnal byt pro ženu a potomky. Zajištěné bydlení bylo ovšem nevyhovující, manželka a dcera kvůli vlhkosti vážně onemocněly.⁶⁰

Shrneme-li shromážděné poznatky, lze vyslovit několik tezí. S ohledem na specifčnost četnické profese nepřekvapí relativně častá manželství napříč důstojnickými rodinami. V případě mužstva naopak pozorujeme výraznější tendenci hledat si partnerky mezi obyvatelstvem příslušného služebního obvodu. Možnosti sledování potenciálních sňatkových strategií zpravidla limituje útržkovitost pramenné základny. Zatímco u důstojníků nám základní informace o jejich rodinném životě poskytují dochované kvalifikační listiny, z prostředí mužstva jsme odkázáni hlavně na samotné žádosti o povolení k sňatku, potažmo na agendu spojenou s řešením různých excesů. Samotné manželky četníků tak do pramenů obvykle vstupují až v případě problému, kdy je narušen „normální“ stav. O životě v „normálu“ tak dokumenty vypovídají jen velmi málo.

Zejména v případě důstojníků můžeme vidět zřetelný dopad manželského života na průběh kariéry. Již samotný výběr partnerky měl potenciál ovlivnit četníkův postup, či alespoň jeho vztahy s nadřízenými a dalšími veřejnými činiteli. Zároveň je však třeba zdůraznit, že spřízněnost s reprezentanty předválečných rakousko-uherských elit obvykle nemívala pro dotčené četníky po vzniku republiky závažnější negativní důsledky. Názorně to lze pozorovat zejména na příkladu Adolfa Bauera, jemuž sňatek s aristokratkou

⁵⁹ MLADÝ, Bohumil (ed.): *Četnické humoresky* 2. Praha 1929, s. 423–424.

⁶⁰ NA Praha, fond PMV, kart.1336, sign. VIII/Č/5.

z uherské důstojnické rodiny nebránil v povýšení a získání exponované funkce v době sporu o Těšínsko.

Kromě samotného výběru partnerky hrála důležitou roli dlouhodobá spořádanost rodinných poměrů. Jakýkoliv incident, byť ryze osobního charakteru, byl chápán jako ohrožení pověsti bezpečnostního sboru, pokud vešel ve známost. Míra benevolence k daným „odchýlkám od ideálu“ závisela na řadě faktorů, zejména na celkových služebních výsledcích „problémového“ jedince a na přístupu vyšetřujícího nadřízeného. Častý způsob řešení uvedených situací představovalo přeložení četníka, které nemělo apriorní charakter trestu, zároveň však umožnilo rychle a účinně odstranit problém z očí veřejnosti.

Ačkoliv o samotných manželkách četníků úřední zdroje reálně vypovídají velmi málo, lze vysledovat několik stereotypů s nimi spojených. Tato topoi se de facto stala součástí běžné argumentace v interní komunikaci sboru. Jde jednak o údajné poklesky manželky (nejčastěji domnělá neohospodárnost), jimiž četník ospravedlňuje své zanedbávání povinností, dluhy apod. Jako další omluva negativních jevů se naopak užívala také absence partnerky, tedy v případě četníků svobodných či žijících dlouhodobě mimo společnou domácnost. Další běžný jev představují intervence žen za manželovo přeložení, povýšení atd., ve skutečnosti často iniciované samotnými četníky jako prostředek k obejití služební hierarchie. V neposlední řadě manželka jako soukromá osoba, nevázaná služebními předpisy, měla příležitost vykonávat činnosti, jež byly četníkovi zapovězeny, tedy podnikat a veřejně se angažovat. Zmíněným způsobem někteří příslušníci sboru skrze partnerky nebo další rodinné příslušníky realizovali své ekonomické a politické ambice. I na dané případy interní mechanismy četnictva citlivě reagovaly, vzniklo-li podezření jednak ze střetu zájmů, jednak z ohrožení dobré pověsti sboru.

RESUMÉ

MANŽELSKÝ ŽIVOT PŘÍSLUŠNÍKŮ ČESKOSLOVENSKÉHO ČETNICTVA

Možnost uzavření sňatku byla pro příslušníky četnictva značně omezena regulami. I v případě obdržení povolení k svatbě četníkův manželský život nadále podléhal kontrole nadřízených. Příležitostně se skutečné i domnělé prohřešky proti společenským normám stávaly předmětem kritiky ze strany veřejnosti, tyto případy pak byly chápány jako ohrožení dobré pověsti četnic-

ta. Neuspořádaný manželský život se proto často řešil „uklizením“ četníka do nového působiště. Na druhou stranu četník, předpisy omezený v občanských právech, mohl prostřednictvím manželky realizovat své obchodní, politické či jiné ambice. Zatímco v důstojnickém sboru nacházíme případy sňatků mezi četnickými a vojenskými rodinami, řadoví četníci si zpravidla vybírali manželky z prostředí dělnictva či pracující inteligence.

Klíčová slova: četnictvo, Československo, bezpečnostní sbory, manželství, rodinný život

SUMMARY

THE MARRIED LIFE OF THE CZECHOSLOVAK GENDARMERIE

Entry into marriage was highly regulated for the gendarmerie by law. Even if a gendarme was permitted to marry, his married life continued to be supervised by his superiors. Occasionally, actual and perceived transgressions against social norms would be criticised by the public, and these cases would then be seen as a threat to the gendarmerie's reputation. A blemished married life often led to the relocation of the gendarme to a new area. Gendarmes, restricted in civil rights by regulations, could realize, however, their business, political or other ambitions through their wives. While marriages between gendarmerie and military families were common in the officer ranks, ordinary gendarmes tended to choose workers or the working-class intelligentsia for a wife.

Keywords: Gendarmerie, Czechoslovakia, Police forces, Marriage, Family life

Mgr. Ivana Kolářová, Ph.D.
Mgr. Ondřej Kolář, Ph.D.
Slezské zemské muzeum
Nádražní okruh 31
746 01 Opava
Česká republika
e-mail: ondrej.kolar83@gmail.com
e-mail: kolarova@szm.cz